

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультет № 6**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Криміналістичні засоби та методи розкриття і
розслідування кримінальних правопорушень» вибіркового компоненту
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти**

Галузь знань: 26 «Цивільна безпека»

Спеціальність: 262 «Правоохоронна діяльність»

**за темою: ПОНЯТТЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ І
МЕТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету Протокол № 6 від 21.08.2023 року № 7

Розробник:

Доцент кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 кандидат юридичних наук, доцент Заяць Д.Д.

Рецензенти:

Голова Київського районного суду м. Харкова, доктор юридичних наук, доцент Шаренко С.Л.

Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.

План лекції

1. Поняття техніко-криміналістичних засобів та правові основи їх застосування.
2. Суб'єкти та принципи застосування техніко-криміналістичних засобів.
3. Класифікація техніко-криміналістичних засобів.

Рекомендована література:

Основна

1. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярської ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 384 с. – ISBN 978-966-610-231-0 (Т. 1). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6440>
2. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. — 4-е вид., перероб. і доп. — Х.: Право, 2008. — 464 с. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/17/shepitko.pdf>
3. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. – 2-е вид, перероб. і доп. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. – 480 с. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1191/1/%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A6%D0%86%D0%87%20%D0%B7%20%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8%202016%2B.pdf>
4. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусєва, В. В. Кікінчук та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2023. – 388 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/16118>
5. Криміналістика (криміналістична техніка): курс лекцій / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, М. В. Салтевський, Г. С. Семаков. Київ : МАУП, 2001. 216 с. <http://www.kul-lib.narod.ru/bibl.files/krim/book-710.htm>
6. Основні етапи розвитку криміналістичної техніки в експертних установах МВС України // <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1262>

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Експертна служба МВС України: <URL://dnedkc.mvs.gov.ua/>
2. Харківський НДІ судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса: [URL:// www.hniise.gov.ua/](URL://www.hniise.gov.ua/)

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

1. Поняття техніко-криміналістичних засобів та правові основи їх застосування.

Діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України, виконання покладених на них державою завдань щодо протидії злочинності не можуть бути ефективними без використання та застосування відповідних технічних засобів. У сучасних реаліях науково-технічного прогресу криміналістичні засоби роботи зі слідами злочинів постійно вдосконалюються, що значно розширює можливості експертних підрозділів щодо забезпечення діяльності органів досудового розслідування, прокуратури та суду в доказуванні у кримінальному провадженні.

З'ясування сутності техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів неможливе без розгляду визначень і внутрішньої структури тісно пов'язаних із ним понять, зокрема криміналістичної техніки, криміналістичного забезпечення взагалі.

На різних етапах розвитку криміналістики поняття криміналістичної техніки визначалось по-різному, формувалось історично та змінювалось під впливом мінливих уявлень щодо самого предмета науки.

Так, на початку ХХ століття в опублікованих наукових працях під криміналістичною технікою розуміли всю криміналістику. У подальшому розуміння криміналістики в нашій державі значно розширилось і, на відміну від країн, де криміналістична (кримінальна, поліцейська) техніка фактично являє собою окрему галузь знань, у нас цей розділ сформувався як один із чотирьох інших у структурі криміналістичної науки.

На теперішній час, щодо визначення поняття криміналістичної техніки існує значна кількість підходів, які мають суттєві відмінності. Проте, сформовані два основні загальноприйняті в науці підходи до визначення поняття криміналістичної техніки:

1) загальний (універсальний), що передбачає її розуміння як системи відповідних наукових положень і безпосередньо сукупності науково-технічних засобів та правил їх застосування;

2) диференційований, який полягає у розрізненні даного поняття як назви розділу криміналістичної науки та найменування відповідних науково-технічних засобів, що застосовуються у практичній діяльності.

Зазначене свідчать про те, що в будь-якому разі криміналістична техніка включає дві основні складові: сукупність технічних (науково-технічних; техніко-криміналістичних) засобів; сукупність наукових положень, методів, рекомендацій з виявлення, фіксації, вилучення, дослідження інформації про злочин (подію злочину) з використанням техніко-криміналістичних засобів і розробки таких засобів.

Тому, основне призначення, мета криміналістичної техніки – виявлення, фіксація, вилучення і дослідження інформації про подію. Також є очевидним, що реалізація зазначених цілей криміналістичної техніки здійснюється шляхом застосування технічних засобів виявлення, фіксації, вилучення та дослідження

носіїв інформації, яке ґрунтується на наукових концепціях, положеннях, методах і рекомендаціях.

Розглядаючи питання техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів, слід спиратися на точку зору законодавця та використовувати термін «технічні засоби», який використовується в КПК України, та розуміти їх у всій різноманітності (техніко-криміналістичні засоби, науково-технічні засоби, пристосовані або ж запозичені без змін з інших галузей діяльності людини та використовувані з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження доказів). КПК України регламентує використання технічних засобів при проведенні як гласних, так і негласних слідчих (розшукових) дій та використання технічних засобів на всіх стадіях кримінального процесу.

Техніко-криміналістичні засоби необхідно розглядати як елементи техніко-криміналістичного забезпечення, доказування. На думку деяких вчених, під *техніко-криміналістичними засобами розуміють* прилади, пристосування, матеріали, а також прийоми, методи, способи їх застосування (гласні та таємні) для виявлення, фіксації, вилучення, зберігання, дослідження об'єктів, які мають (матимуть) доказове значення або створюють умови, що ускладнюють вчинення суспільно небезпечного діяння, розроблені (пристосовані) наукою криміналістикою та апробовані судово-слідчою практикою, використовуються на основі отриманих знань та вмінь, відповідно до загальних засад і завдань кримінального провадження.

Як і будь-яка інша, діяльність із застосування техніко-криміналістичних засобів під час проведення досудового розслідування потребує регулювання і насамперед правового.

Правові основи будь-якої діяльності – це певна сукупність правових приписів (норм права), що визначають принципи, форми і порядок її здійснення, що регламентують умови застосування певних методів і засобів для досягнення її цілей.

На думку В.Ю. Шепітько, будь-яке застосування техніко-криміналістичних засобів і прийомів у боротьбі зі злочинністю визнається насамперед правомірністю, тобто прямо закріплено в законі (або інших нормативних актах) або рекомендовано законом, або не суперечить закону за своєю сутністю.

Правове регулювання використання науково-технічних засобів і спеціальних знань у судочинстві для збирання, дослідження, подання і вивчення доказової інформації є проблемою, що включає три аспекти:

–технічний, пов'язаний зі встановленням основних технічних характеристик використовуваного науково-технічного засобу;

–тактичний, пов'язаний із тактикою застосування науково-технічного засобу для отримання (вилучення) інформації з джерел ідеальних і матеріальних відображень;

–методичний, пов'язаний із технічним і тактичним, оскільки він стосується методів виявлення, фіксації, вилучення, дослідження та використання головним чином матеріальних джерел живої і неживої природи. Розглянуті аспекти у своїй сукупності становлять правову основу загальної допустимості науково-

технічних засобів і методів, а також спеціальних знань, яка характеризується принципами (критеріями): законності, науковості, безпеки, етичності й ефективності.

Загальною засадою застосування техніко-криміналістичних засобів у кримінальному провадженні є правомірність. Цей принцип доцільно розглядати як сукупність відповідних ознак, яким повинен відповідати процес застосування техніко-криміналістичних засобів. До таких ознак можемо віднести:

- наявність правових підстав;
- застосування визначеними законом особами;
- дотримання процесуальної форми і порядку застосування;
- оформлення результатів застосування відповідно до вимог закону.

Підстави застосування техніко-криміналістичних засобів можна систематизувати у залежності від юридичної сили та значення у кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні. Зокрема, до їх числа можна віднести такі групи документів:

1. Нормативно-правові акти, до числа яких передусім входять Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, інші закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази МВС України, СБУ, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України тощо.

2. Акти застосування права. До цієї категорії доцільно віднести процесуальні документи у кримінальному провадженні: ухвали слідчого судді, постанови слідчого і прокурора, протоколи як гласних, так і негласних слідчих (розшукових) дій.

3. Службові документи, тобто непроцесуальну документацію, складену у зв'язку з виконанням певних функцій під час досудового розслідування (доповідні записки, рапорти, довідки та ін.).

Кримінальний процесуальний Кодекс України є частиною кримінального процесуального законодавства України та регламентує випадки, способи і методи, а також перелік суб'єктів застосування техніко-криміналістичних засобів. Аналізуючи його норми, слід відзначити, що ст. 25 КПК України зобов'язує прокурора, слідчого в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Як відзначають науковці, для виконання завдань кримінального провадження, забезпечення швидкого, повного, об'єктивного та всебічного розслідування події необхідно використовувати всі передбачені законом засоби, у тому числі технічні.

Діючий КПК України не містить окремої норми, яка б чітко визначала правові основи застосування криміналістичної техніки або чіткий перелік техніко-криміналістичних засобів, які використовуються при проведенні досудового розслідування. Його аналіз дозволяє зробити висновок про те, що в

ньому містяться окремі норми, які:

- регламентують загальні питання використання технічних засобів;
- регламентують використання технічних засобів під час проведення окремих слідчих дій;
- регламентують процесуальне оформлення ходу та результатів застосування технічних засобів під час проведення слідчих дій;
- прямо вказують на необхідність використання технічних засобів під час проведення окремих слідчих дій;
- визначають суб'єктів використання техніко-криміналістичних засобів.

До першого блоку можна віднести ст. 107 КПК України «Застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження», яка містить загальні положення використання технічних засобів, покладає на особу, яка проводить слідчу дію, прийняття рішення про застосування технічних засобів, обов'язок використовувати технічні засоби у разі, коли це є обов'язковим, а також інші обов'язки стосовно техніко-криміналістичного забезпечення слідчої дії. Можемо погодитися з думкою тих авторів, які вважають, що порушенням законності буде як неправомірне застосування технічних засобів, методів та прийомів, так і їх невикористання, коли ці засоби необхідні для розкриття злочину і встановлення істини у справі.

До другого блоку слід включити ст. 236 КПК України «Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи», ст. 237 КПК України «Огляд», ст. 239 КПК України «Огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією», ст. 240 КПК України «Слідчий експеримент», ст. 241 КПК України «Освідування особи» та інші. У цих нормах вказується на конкретні методи застосування науково-технічних засобів під час слідчих (розшукових) дій, зокрема вимірювання, фотографування, звуко- та відеозапис, виготовлення відбитків і зліпків тощо.

До третього блоку вважаємо за доцільне віднести такі статті КПК України, як ст. 104 «Протокол», ст. 105 «Додатки до протоколів», ст. 231 «Протокол пред'явлення для впізнання», ст. 252 «Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій». Вони закріплюють загальні правила фіксації результатів слідчих (розшукових) дій, у тому числі й вимоги щодо оформлення застосування науково-технічних засобів, які застосовувались.

У свою чергу правові норми, закріплені у ст. 232 КПК України «Проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування», ст. 258 КПК України «Загальні положення про втручання у приватне спілкування», ст. 268 КПК України «Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу», ст. 270 КПК України «Аудіо-, відеоконтроль місця», прямо вказують на необхідність та обов'язковість використання техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчих дій та є невід'ємною частиною процесуальної фіксації результату такої дії, а у подальшому і доказування у кримінальному провадженні. Крім того, повнота, результативність, успішність вказаних слідчих дій безпосередньо залежать від правильного використання необхідних техніко-криміналістичних засобів.

Ст. 39 КПК України «Керівник органу досудового розслідування», ст. 40

КПК України «Слідчий органу досудового розслідування», ст. 69 КПК України «Експерт», ст. 71 КПК України «Спеціаліст» безпосередньо або опосередковано вказують на суб'єктів, які мають право використовувати технічні засоби під час проведення досудового розслідування з метою забезпечення його повноти, об'єктивності, своєчасності, встановлення обставин, що підлягають доказуванню.

Необхідно зазначити, що, окрім положень КПК України, процесуальний порядок та випадки застосування технічних засобів передбачаються також і відомчими нормативними актами. На цей час діють такі відомчі нормативні акти: Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України, затверджене наказом МВС України від 06 липня 2017 року № 570; Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України, затверджене наказом МВС України від 03 листопада 2015 року № 1343; наказ МВС України від 31 січня 2017 року № 77 «Про затвердження положень про Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр та територіальні науково-дослідні експертно-криміналістичні центри МВС»; Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затверджена наказом МВС України від 03 листопада 2015 року № 1339; наказ МВС України від 09 липня 2014 року № 653 «Про затвердження Інструкції про поведінку з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України» тощо. У цих нормативно-правових актах певну увагу приділено саме питанням застосування науково-технічних засобів під час досудового розслідування.

2. Суб'єкти та принципи застосування техніко-криміналістичних засобів.

Виходячи з аналізу сучасного стану нормативно-правового регулювання питань використання науково-технічних засобів під час досудового розслідування, а також організації діяльності спеціалізованих органів та інших суб'єктів, можна визначити коло суб'єктів застосування техніко-криміналістичних засобів, процесуальний статус яких визначено законодавчо. Зокрема, до їх числа слід віднести: 1) керівника органу досудового розслідування, 2) слідчого органу досудового розслідування, 3) прокурора, 4) експерта, 5) спеціаліста, 6) потерпілого, 7) підозрюваного, 8) захисника. У свою чергу працівники підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування органів Національної поліції України можуть виступати у кримінальному провадженні у статусі спеціалістів, а працівники Експертної служби МВС України – в якості спеціалістів або експертів.

Застосування техніко-криміналістичних засобів, прийомів і методів має відповідати певним умовам (*принципам*). Такими в криміналістичній літературі переважно вважають:

- 1) законність;
- 2) етичність, тобто відповідність нормам суспільної моралі;
- 3) науковість (наукову обґрунтованість, достовірність,

відтворюваність, точність і надійність отриманих результатів);

4) безпечність (що стосується як безпосередньо засобів і методів, розміщення апаратури, так і кваліфікації суб'єктів застосування, насамперед слідчих, прокурорів, спеціалістів, експертів);

5) забезпечення цілісності, незмінюваності досліджуваних об'єктів, використання передусім, таких засобів, прийомів, методів, які не спричинять їх руйнування (за винятком експерта);

б) ефективність – досягнення найефективніших результатів у якомога більш стислий термін.

На думку професора Степанюка Р.Л. застосування техніко-криміналістичних засобів повинно здійснюватися з урахуванням низки принципів:

1) незалежність слідчого в ухваленні рішення про застосування техніко-криміналістичних засобів;

2) допустимість застосування техніко-криміналістичних засобів;

3) попереднє повідомлення слідчим усіх учасників слідчої (розшукової) дії про застосування техніко-криміналістичних засобів;

4) обов'язковість процесуального закріплення застосування техніко-криміналістичних засобів і отриманих при їхньому використанні результатів:

а) кожний факт застосування таких засобів обов'язково повинен відбиватися в протоколі;

б) у ньому повинен міститися запис, що перед застосуванням техніко-криміналістичних засобів усі учасники слідчої (розшукової) дії про це були сповіщені;

в) у протоколі повинно вказуватися, які саме технікокриміналістичні засоби використовувалися й умови їхнього застосування;

г) у протоколі повинні фіксуватися отримані при цьому результати;

д) результати застосування техніко-криміналістичних засобів (виготовлені фотографічні знімки, відеозаписи, зліпки, фонограми допитів, плани, схеми й ін.) необхідно долучити до протоколу слідчої (розшукової) дії.

3. Класифікація техніко-криміналістичних засобів.

Протидія злочинності вимагає не тільки чіткої та раціональної побудови правоохоронної системи, покращення стану управління та взаємодії в ній, а й максимального використання при розслідуванні у кримінальних провадженнях сучасних досягнень науки і техніки, що дозволяють протиставити викликам злочинного світу сучасні технології криміналістики, нові вискоєфективні наукові розробки. Удосконалення техніко-криміналістичних засобів і використання їх у досудовому розслідуванні як під час слідчих (розшукових) дій, так і при проведенні експертних досліджень покладається в основному на експертні підрозділи системи Міністерства внутрішніх справ. Однак слід зауважити, що техніко-криміналістичні засоби, які використовуються сьогодні у практичній діяльності підрозділів Експертної служби МВС України, вимагають значного удосконалення й оновлення за рахунок придбання нової техніки та модернізації наявного технічного обладнання для впровадження

нових методів досліджень і приведення у відповідність до вимог часу.

Питання криміналістичної техніки, класифікації техніко-криміналістичних засобів та їх використання в експертній практиці розглядались у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та як вже відзначалось, поняття криміналістичної техніки одним із перших сформулював на етапі становлення криміналістики як науки. Історично саме криміналістична техніка, що розвивалася шляхом застосування досягнень природничих і технічних наук для розв'язання завдань кримінального судочинства, започаткувала становлення криміналістики. Безпосередньо з криміналістичної техніки розпочалося розроблення понятійного апарату криміналістики.

З курсу криміналістики вам відомо, що сам термін «криміналістична техніка» має декілька значень. Це і назва другого розділу науки криміналістики, і сукупність техніко-криміналістичних засобів, прийомів та методів, використовуваних для збирання і дослідження речових доказів у кримінальному провадженні. На сьогодні криміналістична техніка – це той розділ криміналістики, який включає систему теоретичних положень, принципів, технічних засобів і методів, що ґрунтуються на них і застосовуються для збирання, опрацювання, дослідження і подання криміналістичної інформації при розслідуванні та запобіганні злочинів.

Система криміналістичної техніки складається з таких основних галузей: 1) судова фотографія; 2) судова кінематографія і відеозапис; 3) трасологія; 4) судова балістика; 5) криміналістичне дослідження письма; 6) техніко-криміналістичне дослідження документів; 7) ідентифікація особи за ознаками зовнішності; 8) кримінальна реєстрація. В основу системи криміналістичної техніки покладено предметний принцип, що відображає особливості кожної галузі.

Існують різні класифікації засобів криміналістичної техніки. Першу таку класифікацію запропонував С.М. Потапов, який поділив усі засоби **криміналістичної техніки на дві групи**: 1) засоби для збирання інформації в ході слідчих дій і оперативно-розшукових заходів; 2) засоби для експертного дослідження речових джерел. Такий загальний підхід до сьогодні залишається прийнятним в аспекті вдосконалення наукових і практичних рекомендацій щодо розвитку техніко-криміналістичних засобів.

У криміналістиці пропонується виділяти наступні *методи збирання криміналістичної інформації технічними засобами*: а) методи «польової» криміналістики, тобто такі, що використовують слідчий, оперативні працівники для виявлення, фіксації та попереднього дослідження матеріальних джерел інформації; б) науково-дослідні методи, які експерти використовують при проведенні судових експертиз та попередніх досліджень. При цьому до методів «польової криміналістики» відносять судово-фотографічні, а також методи копіювання і моделювання слідів тощо. У свою чергу науково-дослідні методи – це й фізичні, хімічні, біологічні, математичні, кібернетичні методи тощо. Вони, як правило, потребують лабораторних експертних досліджень (наприклад, спектральний аналіз, хроматографія, електронна мікроскопія, рентгенографія та інші).

Враховуючи вищезазначене, слід сказати, що існує два основних напрями розвитку криміналістичної техніки: слідчо-оперативна та науково-дослідна. ***Відповідно, серед різних критеріїв класифікації техніко-криміналістичних засобів найбільш поширеним є їх розподіл на:***

- слідчу (пошукову);
- оперативно-розшукову;
- експертну (лабораторну) техніку, техніка спеціаліста;
- техніка криміналістичної профілактики.

1. Технічні засоби, що використовуються слідчими дозволяють вирішувати завдання із виявлення, фіксації, дослідження, подання і демонстрації доказів. До загальних технічних засобів, що використовує слідчий, належать: засоби освітлення, вимірювання, фіксації, дослідження і концентрації криміналістичної інформації, а також оптичні засоби.

Засоби освітлення, чи освітлювальна техніка, застосовується для штучного освітлення ділянок місцевості, закритих приміщень, предметів або людей під час судово-слідчої і профілактичної діяльності. Як такі засоби застосовують стаціонарні і переносні джерела освітлення побутового або спеціального призначення. Засоби освітлення, залежно від характеру спектра випромінювання поділяють на: звичайні, ультрафіолетові, інфрачервоні та лазерні.

Оптичні засоби – прилади, які використовуються для виявлення таких джерел інформації, які не сприймаються оком людини. До оптичних засобів можемо віднести лупи різної кратності збільшення і призначення (дактилоскопічна, вимірювальна, текстильна з підсвічуванням для роботи зі слідами, біноклярна), мікроскопи (біологічні, металографічні, порівняльні, люмінесцентні, поляризаційні, вимірювальні, стереоскопічні).

Засоби вимірювання, або вимірювальна техніка, застосовується для вирішення наступних завдань: для вимірювання довжини (лінійки, складні метри, рулетки, штангенциркулі, мікрометри); для вимірювання кутів (транспортир, кутомір, кутомірні сітки); для вимірювання площ (метричні сітки); для вимірювання об'єму рідких тіл (мензурки, міри); для вимірювання маси тіла (ваги різних класів); для визначення пружності тіл (твердоміри, манометри).

Засоби фіксації – це прилади, апаратура, технічні комплекти, матеріали, за допомогою яких можна зафіксувати на матеріальному носії джерело інформації, скопіювати, змоделювати, або законсервувати їх. Взагалі поняття «засоби фіксації» можна трактувати дуже широко, оскільки застосування названих засобів є фіксацією джерела. В подальшому використання засобів фіксації дозволяє вирішувати ідентифікаційні завдання.

Засоби концентрації та обробки криміналістичної інформації. Необхідність у збиранні та концентрації інформації про кримінальні правопорушення, які вчинені у минулому, для вирішення нагальних потреб при розслідуванні, виникла ще на етапі зародження криміналістики, оскільки досвід минулого завжди був прикладом для пізнання теперішнього. Засобами концентрації стали обліки і картотеки різних слідів злочинів, осіб, які раніше вчинили злочини,

колекції засобів вчинення злочинів і предметів з їх слідами. З початком комп'ютеризації правоохоронної діяльності і всього процесу кримінального судочинства виникли нові засоби збирання, зберігання і обробки інформації. На сьогодні засобами обробки, концентрації і зберігання інформації є також технічні комплекси електронно-обчислювальної техніки, забезпеченні технічними програмними засобами, що дозволяють вводити вихідну інформацію, обробляти і зберігати її.

2. Технічні засоби оперативно-розшукової діяльності. За цільовим призначенням вони являють собою в основному засоби польової криміналістики, тобто апаратуру, пристрої, матеріали і приладдя, що застосовуються безпосередньо не тільки оперативними працівниками, а й слідчими в ході розслідування кримінальних правопорушень. *Технічні засоби оперативно-розшукової діяльності за їх ознаковою сутністю прийнято поділяти на три види:*

Оперативна техніка – це система технічних засобів, які застосовуються в оперативній діяльності, головним чином, негласно, інколи – до початку досудового розслідування.

Спеціальна техніка – технічні засоби, до яких відносяться прилади, пристрої, матеріали та речовини, які слугують для збирання інформації негласними методами. Такі засоби характеризуються невеликими розмірами, як правило маскуються під побутові предмети обстановки, одягу або знаряддя праці, працюють дистанційно або в автономному режимі.

Спеціальні засоби – гумові кийки, наручники, світлозвукові пристрої відволікаючої дії, водомети тощо.

Основною відмінністю оперативної техніки від криміналістичної техніки є не якісні характеристики технічного засобу, а процесуальні та методичні аспекти її використання. Криміналістична техніка, на відміну від оперативної, застосовується в ході проведення слідчих (розшукових) дій, а результати її застосування породжують процесуальні джерела доказів.

3. Технічні засоби експертного дослідження. Експертно-криміналістичні підрозділи мають лабораторії певного профілю, який визначається залежно від категорії виконуваних досліджень. В них сконцентрована експертна техніка для проведення дактилоскопічних, трасологічних, балістичних досліджень, техніко-криміналістичних досліджень документів, рукописних текстів, холодної зброї, тощо. Профіль лабораторії визначається специфікою технічного обладнання і методами дослідження. Технічні засоби експертного дослідження поділяються на: вимірювальну техніку, засоби освітлення та відтворення зображення, лабораторна та мікроскопічна техніка, технічні засоби дослідження в невидимих променях, засоби дослідження мікрочасток і запахів, засоби комп'ютеризації і автоматизації.

Вимірювальна техніка – це прилади призначені для складних і точних вимірів твердих тіл, газоподібних об'єктів, порожнин, температур та мікрооб'єктів. Вимірювальна техніка експертних лабораторій насамперед характеризується можливістю проведення вимірів будь-яких фізичних тіл в агрегатних станах.

Засоби освітлення – це люмінесцентні лампи, лампи накаливання, а також джерела ультрафіолетового, інфрачервоного, рентгенівського та лазерного освітлення. Категорія та потужність джерела освітлення обирається залежно від конкретної ситуації та вирішуваних експертом завдань.

Засоби відтворення зображення – забезпечують відтворення досліджуваного об'єкта, його характеристик, результатів дослідження. Отримання зображення передбачає використання різноманітних методів, але до найбільш традиційних відноситься фотографування, термографія, голографія, тощо.

Лабораторна техніка – прилади та пристрої, які виступають як допоміжні засоби для проведення досліджень об'єктів. До лабораторної техніки відносяться засоби упакування та зберігання речових доказів, пінцети, лупи, штативи, джерела енергії, засоби нагрівання, моделювання, тощо.

Мікроскопічна техніка – є обов'язковим елементом будь-якої лабораторії та невід'ємним інструментарієм експерта. Незалежно від профілю досліджень експертні лабораторії оснащені оптичними (біологічні, люмінесцентні, ультрафіолетові, металографічні поляризаційні, стереоскопічні, вимірювальні, проєкційні), електричними, скануючими та тунельними мікроскопами.

Технічні засоби дослідження в невидимих променях спектра – прилади, за допомогою яких можна проводити дослідження речових доказів в ультрафіолетовій, інфрачервоній та рентгенівській частині спектра.

Засоби дослідження мікрочасток і запахів – це комплекти оптичних приладів та мікроінструментів, призначених для роботи з мікрооб'єктами, а також комплекти (одорологічна валіза) для дослідження запахових слідів за допомогою фізичних та хімічних методів.

Засоби комп'ютеризації та автоматизації – система технічних засобів, яка дозволяє проводити формування індивідуальних та галузевих банків даних, отримання довідкової інформації, створення видових методик дослідження.

Слід враховувати той факт, що під час проведення дослідження експерт може використовувати засоби і методи з будь-яких галузей науки і техніки, залучення яких необхідне для повного вирішення поставлених перед ним завдань, тому надати вичерпну класифікацію засобів експертної техніки практично неможливо.

Особливе місце серед техніко-криміналістичних засобів посідають універсальні засоби, до яких належать уніфіковані (універсальні) криміналістичні комплекти, валізи, пересувні криміналістичні лабораторії, призначені для використання при огляді місця події і при провадженні інших слідчих (розшукових) дій.

Для ефективного застосування засобів криміналістичної техніки в ході проведення оглядів та інших слідчих (розшукових) дій криміналістами розроблені спеціальні комплекти таких засобів. У їх створенні використано два підходи: універсальність комплектів чи, навпаки, їх вузька спеціалізація.

Уніфіковані (універсальні) комплекти призначені для виконання типових завдань, що виникають під час огляду будь-якого місця події, тобто для виявлення, фіксації та вилучення різноманітних типових слідів і речових

доказів (відбитків рук, куль, гільз, слідів злomu, зразків виділень із організму людини тощо). Вигляд та склад таких комплектів може змінюватися залежно від виробника чи постачальника. Загальним принципом комплектування універсальних чи уніфікованих криміналістичних комплектів є дотримання вимог саме універсальності та наявності в них окремих відділів, що мають спеціальні функціональні технічні засоби: 1) фотографічний (фотоапарат, фотоспалах, фотоматеріали, масштабна лінійка та ін.); 2) документальної фіксації (процесуальні бланки, чистий папір, засоби письма та креслення, рулетка, компас, планшет); 3) пошукової техніки (металошукач і підйомник, щупи, спеціальні освітлювачі); 4) виявлення, фіксації та вилучення слідів рук, ніг, злomu й інших трасологічних слідів (магнітні й немагнітні порошки, пензлі, засоби хімічного виявлення потожирових слідів, дактилоскопічна плівка чи скотч, медичний гіпс, полімерні пасти та ін.); 5) засоби для дактилоскопіювання трупів і живих осіб (друкарська фарба в тюбику, дактилоскопічний валик, пристрій для розгинання пальців рук трупа); 6) вимірювальне приладдя (лінійка масштабна, лінійка візирна, рулетка велика 10-метрова, рулетка мала 2-метрова, розсувний трикутник із транспортиром, циркуль-вимірювач, штангенциркуль, планшет із компасом тощо); 7) інструментальний відділ (пасатижі, пилки, молотки, стамески, викрутки, склоріз, ножиці та ін.).

Спеціалізовані комплекти розраховані для виконання більш вузького завдання на місці будь-якої чи конкретної події. Наприклад, для виявлення, фіксації й вилучення мікрооб'єктів, слідів запаху, наркотичних речовин, огляду місця пожежі, місця застосування вогнепальної зброї тощо. До спеціалізованих наборів можуть входити засоби для попереднього дослідження окремих речовин на місці події, якими є експрес-аналізатори вибухових та наркотичних речовин, хімічні речовини-індикатори тощо.

Останнім часом в Україні розпочали розроблення комплектів науково-технічних засобів вузької спрямованості (тобто залежно від ситуації): комплект пошукових засобів (набір-пошук); комплект науково-технічних засобів огляду місця дорожньотранспортної події; комплект науково-технічних засобів для огляду місця пожежі (набір-пожежа); комплект науково-технічних засобів для огляду вибухових пристроїв і місця вибуху (набір-вибух); комплект науково-технічних засобів для роботи з мікрооб'єктами (набір «мікро»); комплект науково-технічних засобів для роботи зі слідами рук (дактилоскопічний набір); комплект слідчого для огляду документів; одорологічний комплект тощо.

4. Технічні засоби криміналістичної профілактики. Засоби криміналістичної профілактики доцільно класифікувати за видами профілактичних завдань на такі групи:

- технічні засоби, що використовуються для виявлення фактів, які сприяли вчиненню або приховуванню кримінальних правопорушень;
- технічні засоби захисту об'єктів від злочинних посягань;
- технічні засоби, що створюють умови виникнення на місці вчинення кримінального правопорушення додаткових слідів;
- технічні засоби отримання інформації про кримінальні правопорушення, що готуються;

– технічні засоби вчинення активного психологічного впливу на осіб, схильних до вчинення правопорушень.

Підсумовуючи вищезазначене, слід сказати, що застосування техніко-криміналістичних засобів забезпечує збирання і дослідження доказів (доказової інформації). Отримані дані використовуються для побудови версій, планування розслідування кримінальних правопорушень; вони уможливають швидке і повне розкриття кримінальних правопорушень, доведення винуватості осіб, які їх учинили, встановлення інших обставин, що становлять предмет доказування. У цьому й полягає значення криміналістичної техніки для розслідування кримінальних правопорушень, судового розгляду кримінальних справ, установлення в них істини. Завдяки застосуванню криміналістичної техніки, загалом, підвищується ефективність боротьби з кримінальними правопорушеннями.